

LITTERATUR

RUMÄNERNAS HISTORIA, SEDD I LJUSET AV DERAS SPRÅK

Av professor ALF LOMBARD, Lund

Rumänska folkets historia brukar man låta börja med kejsar Trajanus' fälttåg i Dacien (nuvarande Rumänien), genom vilket landet kom att införlivas med romerska riket, år 106 e. Kr. Efter denna erövring blev landet koloniserat med romare, ditflyttade från väldets olika delar, och det inhemska folket, dacerna, undertrycktes.

Men säkert är att många och betydande folkvandringar därefter tagit vägen genom dessa områden. Blod av flera skilda slag måste alltså antas ha samlats i den därvarande befolkningens ådror.

Den livskraftiga nation på omkr. 15 miljoner människor som nu bygger och bor i Dacien, äger alltså i sig flera olika folkelement, liksom f. ö. fallet mer eller mindre är med alla nationer på den europeiska kontinenten. Termen »blandfolk» inställer sig då lätt. När det gäller att avgöra till vilken folklig enhet en individ hör, finns det olika kriterier: kroppsliga rasegenskaper (såsom hudfärg, hårfärg, huvudform), religion, modersmål, statsligt medborgarskap är de mest anlitade. Av dessa är nog modersmålet det viktigaste. Folk brukar räkna släktskap huvudsakligen efter det språk de talar. Endast när *särskilt* utpräglade skillnader beträffande t. ex. ras eller religion finns inom en likaspråkig befolkningsgrupp, har man stundom låtit dessa andra kriterier bli avgörande. Språket är alltså av grundläggande betydelse när det gäller att avgöra en individs eller en befolkningsgrupps nationalitet.

Emellertid är även språket sällan enhetligt. I rumänernas språk ingår latinska, albanska, slaviska, ungerska element, liksom det t. ex. i fransmännens ingår latinska, keltiska, germanska, österländska beståndsdelar. Kan då rumänskan, franskan m. fl. kallas för bland-språk? Ingalunda. När en man och en kvinna av olika härstamning förenas, får avkomman blandade arvsanlag, i det att dess förutsättningar att ärva faderns egenskaper kan anses vara i genomsnitt lika stora som dess förutsättningar att ärva moderns. När två skilda språk, vid viss tid och inom ett visst område, kommer i varaktig och nära kontakt med varandra, sker sällan något sådant, utan i de allra flesta fall kan man klart avgöra vilketdera språket som är det givande och vilketdera det tagande. Engelskan har rönt ett mycket djupgående inflytande från franskan och i sig upptagit väldiga mängder av franska lånord, men det är och förblir dock ett germanskt språk, enär grundstommen är germansk. På samma sätt är i nutida franska och rumänska grunden klart latinsk, och trots sina lånord är alltså dessa två språk (liksom spanskan och italienskan) romanska, dvs. de är latinet sådant det talas nu i respektive områden. Därtill kom-

mer att de beståndsdelar, som plägar vara de brukligaste och oundgängligaste i varje språk, i de romanska tungomålen till väsentlig del motsvarar just det inhemska, alltså latinska elementet. Det är sålunda ingen svårighet att på rumänska likaväl som på franska avfatta långa följder av satser utan annat än rent romanskt (dvs. latinskt) språkods.

Vi vet alltså att trakterna norr om nedre Donau var latinskspråkiga för 1,800 år sedan och är latinskspråkiga nu. Hur har det varit under mellantiden?

Med hjälp av texter på rumänska kan vi följa språkets öden drygt fyra sekler tillbaks i tiden; äldsta bevarade text är från 1521. Vill man nöja sig med källor icke *på* språket men *om* språket, kan man komma ännu ett par tre århundraden tillbaka och påvisa rumänskans existens i de trakter, vi nu kallar Rumänien, alltsedan ungefär 1200-talet. Sedan är det stopp.

Börjar vi i den motsatta tidsändan, finner vi att romaniseringen under kejsartiden haft sitt centrum i de västra delarna, särskilt norr om bergen i västra Transsylvanien, men även söder därom i västra Valakiet, och att latinet kvarlevde däromkring åtminstone till 270-talet, då kejsar Aurelianus nödgades låta sina trupper avtåga söderut, inför trycket av goterna som fått fast fot i landet. Men hur gick det därefter för latinet i Dacien under de följande tusen åren?

Goternas välde i Dacien bestod i hundra år. Efter dem kom andra främmande stammar: det var, i tur och ordning, hunner, gepider, langobarder (dessa två var av germanskt ursprung liksom goterna), bulgarer, avarer, slaver, magyarer, petjeneger, kumaner. Med kumanerna är vi framme vid 1200-talet, då hävdateckningen börjar tala om den »vlachiska» (valakiska, dvs. rumänska) nationen.

Fortlevde, eller fortlevde icke, latinet norr om nedre Donau under goter, hunner och vad allt de inträngande folken hette? Kvarstannade vid kejsartruppernas avtågande o. 270 vissa latinskspråkiga befolkningsgrupper, som kan tänkas ha säkrat den romerska traditionen, eller blev landet då helt avromaniserat och sedan åter romaniserat genom någon ny kolonisering? Detta spörsmål, som gäller folket lika mycket som språket, är vad man har kallat »den rumänska frågan», även kontinuitets- eller persistensfrågan.

Den utgör ett synnerligen ömtåligt komplex, kring vilket andarna stundom drabbat samman i polemiker där det inte alltid lyckats att hålla huvudet kallt. Material till dess besvarande har visat sig kunna sökas nästan enbart på indirekt väg. De gamla hävdatecknarnas (bl. a. Vopiscus') uppgifter om romarnas partiella eller totala avtågande på 270-talet är summariska och rätt oklara. De medeltida krönikorna är något meddelsammare; vissa, såsom den ryska Nestorskrönikan, vet berätta, att magyarerna vid sin ankomst till Transsylvanien påträffade »vlacher». Vissa arkeologiska fynd synes tydligt vittna om romansk bebyggelse under folkvandringstiden.

Av stor betydelse är de språkliga vittnesbörden. Jag tänker då inte så mycket på ortnamnsstudiet, som i detta fall varit till alltför ringa hjälp, eller på det vanskliga letandet efter gamla germanska

språkrester i rumänskan, vilka skulle kunna tolkas som bevis för latinsk-germansk samlevnad i folkvandringstidens Dacien. Utan fastmer på de imponerande och nu högaktuella språkgeografiska forskningarna som ägnats och ägnas det rumänska ordförrådet och dess fördelning inom dialekterna. Det centrala verket härvidlag är prof. S. Pușcariu's väldiga språkatlas, varav de första banden nu publicerats, efter ett par årtiondens insamlingsarbete. Låt oss där slå upp det kartblad som är ägnat begreppet »snö». I omkring 300 orter, jämnt fördelade över hela det rumänska bosättningsområdet, har en inföding i respektive ort fått meddela vad »snö» heter på ortens bygdemål, och enquêtens resultat har införts på kartbladet. Det framgår sålunda att västra Transsylvanien använder former (*nea* eller smärre varianter därav) som är tydliga fortsättningar, i rakt nedstigande led, av latinets vanliga ord för »snö», *nix nivis*, medan hela resten av det rumänska bosättningsområdet använder former (*zăpadă* eller *omăt* eller varianter av ettdera) som är lån från slaviskan, alltså yngre i språket. Slår vi upp andra kartblad, såsom »vitlök», »herde», »ung», »nattvard», »fiol» m. fl., finner vi samma sak: västern har behållit ett gammalt latinskt arvord, medan övriga trakter i stället använder en icke ursprunglig beteckning, dvs. antingen en nybildning av latinska orddelar eller ett lånord. När många sådana fall finns, kan det inte vara en tillfällighet. Västern var ju just den del där den forntida romarkoloniseringen hade sitt administrativa centrum och var tätast; och just där, ser vi nu, har i viktiga delar det latinska ordförrådet bäst bevarats. Den geografiska överensstämmelsen mellan forntid och nutid visar, enligt Pușcariu, att dessa ord har levt på folkets läppar i dessa trakter alltsedan romartiden, dvs. att dessa områden har bevarat en latinsktalande folkkärna sedan antiken. Denna slutsats har icke förblivit oemotsagd, polemik har uppstått; men man måste nog anse argumenteringen såsom i huvudsak bindande.

Å andra sidan äger rumänskan ett begränsat antal överensstämmelser med albanskan. Dessa pekar måhända på att de två språken under något medeltida skede kommit i inbördes beröring, rimligtvis då söder om Donau. Även närvaron av de tydligen gamla rumänska befolkningsöar som lever kvar i norra Grekland och däromkring och i vars dialekter en del av de för rumänskan karakteristiska albanska och slaviska språkresterna återfinns, kan peka hän på att rumänskan tidvis och delvis utvecklats i sydliga trakter. Dessa faktorer kom vissa äldre forskare, såsom H. Tiktin, att anta att rumänskan utvecklats *endast* i söder, alltså att besvara kontinuitetsfrågan negativt. En sådan inställning är numera ohållbar. Även om forskningen ännu långt ifrån sagt sitt sista ord och många detaljfrågor ännu icke lämnat det rena hypotesstadiet, måste det nog nu anses fastslaget, inte minst efter de nyare, på språkvetenskaplig väg gjorda landvinningarna, att vid de romerska militärernas och funktionärernas avfärd från Dacien på 200-talet viktiga latinskspråkiga befolkningshärdar kvarlämnades, så att en latinsk (romansk) nationell och språklig kontinuitet säkrades norr om Donau under hela orosskedet fram

Litteratur

till nyare tid. Persistensfrågan besvaras nu i positiv riktning icke blott av rumänska forskare, utan av flertalet internationellt kända och erkända specialister i olika länder, såsom schweizarna K. Jaberg och W. von Wartburg, tysken E. Gamillscheg, engelsmannen R. W. Seton-Watson.

Vi får alltså tänka oss händelseförloppet, i stora drag, på följande sätt. Först måste antagas att romaniseringen under kejsartiden varit mycket kraftig. Rom behövde i denna perifera del av sitt rike ett slags östvall mot barbarstammarna därbortom, och mycket folk flyttades dit. Vid avtågandet kvarlämnades en del latinsktalande grupper, mest civilt småfolk, som i de många svårtillgängliga delarna, uppe bland Transsylvanska alperna med deras djupa floddalar, och i Transsylvaniens högland därbortom, fortlevde i skymundan, släktled efter släktled, medan främlingarnas härskaror i brokig följd stormade fram över de väldiga slätterna i öster, söder och väster. Romarättlingarna kom sålunda jämförelsevis föga i beröring med främlingarna och undgick därför att i nämnvärd mån ta upp lånord ur deras språk. Att de inte dukade under för dem, kan även ha berott på den vitalitet, som det nutida rumänska folket onekligen äger och som kanske även utmärkt dess förfäder. — Ättlingar till de romare som avtågat söderut kom i nuvarande Serbien i kontakt med ett folk, ur vars redan delvis romaniserade språk albanskan utvecklats (detta folk avflyttade sedan till nuvarande Albanien), och därefter, i nuvarande Västbulgarien, i kontakt med slaver. Sedan de sålunda kommit att rikta sitt språk med vissa element hämtade ur albanskan och slaviskan, splittrades de: en del grupper drog under 900-talet söderut och blev rotfasta där, återstoden sökte sig småningom norrut, över Donau, där de snart nog mötte fränder.

Få europeiska nationers historia har visat sig uppstålla lika brydsamma problem som den rumänska nationens. Historieforskningens sedvanliga metoder visar sig här stundom otillräckliga. Där så varit fallet, har språkvetenskapen med mycken framgång ingripit. Vi finner här ett lysande exempel på språkforskningens möjligheter och betydelse, även för de stora kulturhistoriska sammanhangen. Ty språkets öden är folkets.

VÄNDPUNKTEN I THOMAS MANN'S POLITISKA BANA

ETT MINNE PÅ HANS 70-ÅRS DAG (6.6. 1945)

Av d:r IMMANUEL BIRNBAUM, Stockholm

I.

Det var på våren 1918. Inom det krigförande Tyskland diskuterades man full av bekymmer ej blott krigsmålen och fredsmöjligheterna utan även utsikterna att kunna bevara den inre sammanhållningen. Också för de gamla konservativa tycktes det vid den tidpunkten vara en tvingande nödvändighet att genom demokratisering söka förmå de

breda folklagrens representanter att i ökad omfattning överta politiskt medansvar. Huvudpunkterna på den tyska inrikespolitikens dagordning voro riksregeringens parlamentarisering och en reform av den indirekta treklassvalrätten till lantdagen i Preussen, den största och inflytelserikaste av de tyska delstaterna. I Sydtyskland var förhållandet redan bättre ordnat mellan det liberala borgerskapets, de katolsk-klerikala böndernas och de socialistiska arbetarnas partier å ena sidan och de monarkiska regeringarna i Bayern, Württemberg, Baden och Hessen å den andra. Men även i dessa sydliga länders varmare demokratiska klimat hade ännu stora statsrättsliga fördämningar, som överhetsstaten rest, ej smält bort.

München, som femton år senare av nationalsocialisterna förklarades till »rörelsens huvudstad», var vid den tiden ett verkligt centrum för de andliga och politiska strömningarna.

Mauern wo geister noch zu wandern wagen.
Boden vom doppelgift noch nicht verseucht:
Du stadt von volk und jugend! heimat deucht
Uns erst wo Unsrer Frauen türme ragen.

På så sätt hade vid århundradets början Stefan George, diktarskalden från Rhenlandet tilltalat den stad, som sedan generationer tillbaka dragit så många »nordstjärnor» till sig. »Andarna» vandrade då fortfarande inom de först i våra dagar förstörda gotiska, barocka och klassicistiska murarna i den vackra staden på högslätten norr om Alperna. Det syntes stundom som om genom dess kraft tidens omvälvande rörelser bättre än någon annanstans i Tyskland kunde lugnas och inriktas på den nyskapande uppbyggnadens banor.

Enligt den bayerska författningen samverkade konungen vid lagstiftningen och kontrollen av statsregeringen med ett parlament på två kamrar: en demokratiskt vald »lantdag» och ett »riksråd», som bestod av representanter från de privilegierade grupperna och institutionerna (högaristokratin, kyrkans och högskolornas män osv.). Även kronans rådgivare föreföll det vara nödvändigt att i någon mån modernisera denna hämsko inom det politiska livet. Representanterna för de tre landsuniversiteterna skulle nu i riksrådet vid sin sida få några berömda representanter för andens »fria» skapande krafter. Detta skulle innebära ett tillmötesgående mot de missnöjda intellektuella kretsarna och samtidigt stärka riksrådets auktoritet gentemot de hotfullt knotande revolutionära elementen. Förslaget hade emellertid en mening, endast om man till denna komplettering av den gamla problematiska ståndskammaren kunde skaffa några verkligt namnkunniga personer. Man ämnade tillkalla en konstnär och en musiker med allmänt anseende. Men ännu viktigare var att vinna några författare, som ju bäst borde kunna finna de rätta orden till att besvärja den oro, som gripit det krigsplågade folket.

En afton under denna sista krigsvinter samlades München-avdelningen inom »Schutzverband deutscher Schriftsteller» för att diskutera frågan, hur man skulle ställa sig till en eventuell kallelse av en eller flera medlemmar till »den bayerska kronans riksråd». Som huvud-

kandidat för den nya parlamentariska posten och samtidigt som aftonens talare uppträdde den gamle *Michael Georg Conrad*, som en gång samlat de tyska 80-talsrealisterna kring sin tidskrift »Die Gesellschaft». En annan vida berömdare kandidat satt anspråkslöst bland åhörarna. Det var bäraren av en mycket starkare och aktu-ellare personlig auktoritet: *Thomas Mann*. Författaren till »Buddenbrooks» hade under första krigsåret med sin lilla skrift »Fredrik och den stora koalitionen» frammanat ett historiskt minne. Denna lilla bok var ett senfött eko av det snillrika Choiseul-porträttet av Manns landsman, bismarckdiplomaten Kurd von Schlözer. Som psykologiskt experiment var Manns pamflett det sista och mest aktuella bland de många försöken att kasta ett romantiskt ljus över Fredrik den store, den upplyste stoikern på tronen. Det var det mest inställsamma av alla försök att övertala den bildade tysken till en heroisk hållning under kriget. Den enligt sin egen åsikt »opolitiska» Thomas Mann kämpade nu mot den typ av »civilisationslitterat», som för honom förkroppsligades i hans äldre bror Heinrich. Denne uppträdde redan några månader senare bland de radikala arbetarledarna och fordrade omedelbar fred och en omstörtning av den tyska överhetsstaten. Det motsvarade sålunda det politiska läget under vintern 1917/18, att den bayerska regeringen ämnade politiskt stärka sin ståndskammare genom att tillkalla Thomas Mann.

Vid det ovannämnda sammanträdet var Thomas Mann emellertid blott en uppmärksam åhörare. Då Conrad hade förordat, att författarna skulle inta de erbjudna platserna inom riksrådet, mötte detta motstånd från annat håll. Kraftigast varnade litteraturkritikern d:r Werner Mahrholz diktningens representanter att blottställa sig genom övertagandet av en andel i dagspolitiken, om därigenom samhällets öde på intet sätt kunde ändras. Även den, som skriver dessa rader, tog såsom den yngste till orda och fäste uppmärksamheten vid att platserna i det bayerska riksrådet praktiskt taget voro fäla. Varje ägare till en jordegendom av viss storlek kallades enligt författningen av Münchenregeringen till konungarikets första kammare. Priset till en plats i denna kammare kunde sålunda räknas ut. Det tycktes vara för lågt för att därmed kunna förvärva litteraturens hjälp till att stödja det föråldrade statssystemet. Uppläsningen av de hithörande författningsartiklarna och kungörelserna överraskade tydligen mest den store berättaren, som ej var förtrogen med dessa rättssatser. Medan Thomas Mann under kvällens första del hållit sig tillbaka, belönade han detta knappast originella diskussionsinlägg med högljudda bifallsyttringar. Därmed hade det blivit klart, att Thomas Mann ej skulle delta i författarnas intåg i första kammaren. Den bayerska regeringen släppte faktiskt hela planen, när det blivit bekant, att det dragningskraftigaste bland de tilltänkta nya namnen till riksrådet inte stod till förfogande.

II.

Något år senare på pingstmåndagen 1919 satt jag i diktarens bekväma moderna hus i den tysta Pienzenauergatan i München. Thomas

Mann höll för mig helt privat ett av sina välformade tal, i vilka han även under fyra ögon vet att bevara den värdighet, som tillkommer en *praeceptor Germaniae*. Jag hade framlagt för honom ett upprop, som begärde nåd för ledande deltagare i den tragikomiska rådsrepubliken i München. Några veckor tidigare hade den dåvarande översten von Epp, som den gången utförde uppdraget av en rent socialdemokratisk regering men senare blev Bayerns nationalsocialistiske ståthållare, med sina trupper krossat denna underliga skapelse. En del medlemmar av den brokiga litteratörskara, som hade improviserat denna ingalunda ortodox-kommunistiska rådsrepublik, hade vid Epptruppernas inmarsch blivit dödade. Bland de dödade fanns den svärmiske anarkisten Gustav Landauer, författare till några böcker om Shakespeare och Hölderlin, som i sitt yttre mycket liknade en asketisk dervisch. Blott en av dem hade lyckats fly. Det var den energiske biologen d:r Max Levin, en ljushårig ryss av svensk härkomst, som visat personligt mod redan såsom medlem av Moskvas arbetarråd 1905 och under åren 1914—1918 såsom fanjunkare i Epps bayerska livregemente vid den tyska västfronten. Andra dömdes till frihetsstraff, bland dem den unge skalden Ernst Toller, som med fara för sitt eget liv hade försökt hindra exekutionen av borgerlig gisslan genom kommunistiska soldater. Mot en från Moskva utsänd kommunistisk partirepresentant avkunnades dödsdomen. Kunde justitieministern inom den under tiden ombildade bayerska regeringen — en förbittrad gammalliberal domare — förmås att mildra straffen?

Som representant för en grupp unga akademiker sökte jag vinna anhängare för ett sådant nådebevis, och hos ingen fann jag ett beredvilligare samtycke än hos Thomas Mann. »Att en ung man», sade han, »ägnar dessa vackra pingstdagar åt ett sådant verk av borgerligt förnuft och mänsklig försoning, detta inger mig åter hopp. Ja, vi behöva en sådan försoning! Om den misslyckades, skulle marken åter gunga under våra fötter.» Under amnestiuppropet stodo hittills den store ekonomiske historikern Lujo Brentanos namn samt den ledande pedagogen Georg Kerschensteiners, som redan under världskriget hade påbörjat Tysklands »reeducation» i den amerikanska arbetsskolans och den sociala kooperationens anda. »Jag sätter med glädje mitt namn bredvid dessa två», sade Thomas Mann, »och jag skall även rekommendera saken för min vän Bruno Walter.» Flera andra klingande namn sattes ännu under uppropet, men förgäves. Domarna gingo i verkställighet, och de politiska motsättningarna skärptes. Fyra och ett halvt år senare blev München skådeplats för en ny statskupp, som iscensattes av Ludendorff och ledaren för ett nytt radikalt parti, Adolf Hitler.

III.

Prof. *Olle Holmberg* har under rubriken »Thomas Mann och Tredje riket» ägnat en 1942 utkommen studie åt den store tyske författarens politiska utveckling. Denna stöder sig på förståelsefull interpretation av Manns egna vittnesbörd. Han daterar diktarens omvändelse

Litteratur

från krigisk nationalism till demokratisk fredslängtan till åren 1921/22. Ett tal om »Goethe och Tolstoj» synes honom i dess första form, sådant det 1921 föredrogs i Lübeck ännu innehålla vredgade utfall mot liberalismen och demokrati. Men kanske ljuder där redan en mera human ton, som dock har en aristokratisk biklang.

1922 är Thomas Mann i sitt historiskt betydelsefulla tal »Om tysk republik» i varje fall redan en avgjord demokrat. Han fördömer den våldsamma »nationella oppositionen», han finner hos den nyss mördade Rathenau och den då regerande Ebert de mest sympatiska dragen och hoppas på en förening av kultur och civilisation i republiken såsom »den positiva rättsformen för humanitet». Vilka voro bevekelsegrunderna för ändringen i diktarens hållning? Prof. Holmberg framhäver tre sådana. Den första är det starka men frånstötande intrycket av Spenglers civilisationskritik. Den andra är den magiska inverkan av demokratiens lovordande i Walt Whitmans amerikanska lyrik. Den tredje och starkaste är behovet att taga avstånd ifrån Mussolinis fascism, som vid den tidpunkten hade kommit till makten i Italien. Men helt visst kommo här till ännu andra intryck. Och de förde diktaren tillbaka till de sympatier, som några av hans ungdomsdiktningens älsklingsgestalter hyste för 1848 års demokrati. Därmed återvände han även till sina första novellers ironiska behandling av överhetsstatens representanter. Diktaren måste framför allt ha upprörts genom upplevelsorna av det egna hemlandets politiska öden. De 1918/19 uppbrusande och snabbt åter sammansjunkande böljorna i Tysklands offentliga liv ha — såsom det framgår av de ovan skildrade korta episoderna — ej lämnat Thomas Mann oberörd. Han har transponerat uppgörelsen mellan den liberala demokratiens och den auktoritära diktaturens idéer till diskussionerna i »Zauberbergs» kyliga fjälluft. Thomas Mann har aldrig avslutat uppgörelsen med hemlandets politik.

»Weit klüger ist's dem Vaterland entsagen
Als unter einem kindischen Geschlechte
Das Joch des blinden Pöbelhasses tragen.»

Denna Platen-strof citerade han såsom motivering för sin landsflykt. Försakelsen har aldrig medfört en inre brytning med Tyskland. Resten av den tyska ungdom, som vuxit upp under åren 1933—45, vet till sin egen skada så gott som ingenting om Thomas Mann. I den sjuttioårige diktaren skola dessa unga tyskar först nu upptäcka en av sitt folks fåtaliga men största andliga reserver.

KORT OM BÖCKER

Mycket glädjande ur nationell synpunkt är det på sistone nyväckta intresset för svensk språkvård. Det blir allt vanligare att språkriktighetsfrågor diskuteras i tidningar och tidskrifter, och den ena goda handledningen efter den andra har under de senaste åren skänkts oss.

Språklig slapphet, regellöshet och i många fall direkt vanvård har naturligt nog till sist framkallat en reaktion, men det hela bör nog också ses som ett tecken på en vaknande insikt om att vården om vårt språk är en nationell uppgift så god som någon, särskilt i en tid, då vår egenart och våra traditioner äro utsatta för hot från flera håll. Icke minst ur denna synpunkt hälsar man med glädje ett nytt arbete i ämnet av en fin kännare av svenskt språk och en erfaren handledare, lektorn i svenska språket vid Lunds universitet *Johan Palmér* (*Språkutveckling och språkvård*, Gleerups förlag, 4: 75 kr.).

Palmérs bok är väl närmast avsedd som en stilistisk handbok för lärare vid gymnasier och seminarier. Men den förtjänar också att rådfrågas av den stora allmänheten. Ett par ledande principer, som Palmér utgår ifrån, borde vara självklara men förbises ofta både av fackmän och lekmän. Skriften — framhåller Palmér — bör icke förlora kontakten med det språk, som lever i bildat tal, och de regler, som gälla talspråket, böra i tillämpliga delar, tillämpas i skrift. Å andra sidan har skriftspråket andra förutsättningar och delvis andra uppgifter än talet, varför skriftspråket intager en självständig ställning vid sidan av detta. Det kräver därför sina egna regler. Ännu en vanlig missuppfattning bekämpar Palmér. Allmänheten fordrar nästan alltid klart besked om vad som är riktigt och felaktigt. I många fall kan man, som Palmér klokt framhåller, inte svara enbart ja eller nej. Ett uttryck kan visserligen vara obetingat riktigt eller obetingat felaktigt, men lika ofta nödgas man inskränka sig till att förklara det mindre lämpligt. Palmér vädjar därför mera till omdömet än till paragraferna och verkar därför icke alls skolmästare, vilket snarare brukar reta än lända till efterföljd. Hans exempel äro lika oftare markerade med »skriv hellre», »olämpligt» eller något liknande som med ordet »fel». Efter ett par kapitel om de krafter, som omdana språket, och deras inverkan på talet och språket och om de normer efter vilka det nya bör bedömas, behandlar Palmér ordbildning, ordböjning, tankereda och uttrycksklarhet, kravet på enkelhet o. s. v. I utmärkt väl valda exempel, både förkastliga och föredömliga, ger han så anvisningar för en riktig behandling av vårt språk. Palmérs instruktiva handbok förtjänar verkligen att bli använd och dess råd följda. Den kan rädda även den mera försigkomne för många tråkiga och missprydande språkgrödor.

I detta sammanhang fäster man gärna uppmärksamheten på en annan skrift om vårt språk, professor *Alf Lombards* »*Sydsvenska och uppsvenska*» (Gleerups förlag, 3: 50 kr.). Med utgångspunkt från Gösta Bergmans stora undersökning »*Sydliga provinsialismer i det bildade svenska talspråket*» behandlar Lombard — själv till Lund inflyttade stockholmare med fint öra för egenarten och olikheterna i uppsvenskt och sydsvenskt språk — en rad betydelsefulla frågor. Utan att ingå på frågan om vad som i särskilda fall är »korrekt», »tillrädligt» eller ej kan en sådan undersökning i hög grad bidra att skärpa stilkänslan hos läsaren. Då vi veta, att talrika scanismer sprida sig norrut, kanske inte minst genom det starka skånska inslaget i Stockholm, och att mycket sprids från Stockholmstrakten till

Litteratur

rikets olika delar, så behöver man verkligen en utredning av vad som är det ena eller det andra. Talrika språkprov, icke minst från skönlitterära författare men även från det direkta talspråket, har författaren samlat, alltifrån det skånska barnets »stykke» (bokmärke) till de vuxnas olika sätt att kalla våningarna i ett hus. I många fall vidgar sig författarens framställning till instruktiva exkurser med utblickar till andra germanska, till romanska och slaviska språk. Utan att ha direkt språkvårdande syfte noteras Lombards kunniga och fruktbara arbete som ett glädjande symptom på ett i allt vidare kretsar nyväckt intresse för vårt språks historia, dess rätta handhavande och vård.

Bror Olsson.